

Išmintis lietuvių pasaulėvaizdyje

Smetonienė, Irena

Ganusauskaitė, Beatričė

Išmintis lietuvių pasaulėvaizdyje

Problemos, vol. 95, pp. 130-143, 2019

Vilniaus Universitetas

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694574987011>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.95.11>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Išmintis lietuvių pasaulėvaizdyje

Wisdom in the Worldview of a Lithuanian

Irena Smetoniene

Vilniaus universiteto, Lithuania

irena.smetoniene@flf.vu.lt

Beatričė Ganusauskaitė

Vilniaus universiteto, Lithuania

beatrice.ganusauskaite@flf.vu.lt

Problemos, vol. 95, pp. 130-143, 2019

Vilniaus Universitetas

Recepción: 08 Noviembre 2018

Aprobación: 08 Enero 2019

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.95.11>

Summary: Santrauka. Straipsnyje Liublino etnolingvistų sukurtu kognityvinės definicijos metodu siekiama ištirti lietuviškąją išmintį ir jos vietą vertybių sistemoje. Pirma, nagrinėjami įvairiuose lietuvių kalbos žodynuose pateikiami žodžio išmintis ir jo vedinių straipsniai. Toliau aprašoma atlikta apklausa, atskleidžianti šių laikų jauno žmogaus suvokimą. Galiausiai tiriami šeši diskursai, apibūrinantys išmintį kaip daugiaplanę sąvoką. Pabaigoje pateikiama kognityvinė definicija, žyminti, kaip lietuvių tautos suvokiama, vertinama, kaip apibūdinama ir su kuo siejama išmintis.

Keywords: Išmintis, Konceptas, Diskursas, Etnolingvistika, Filosofija.

Abstract: By using cognitive definition method created by the Lublin ethnolinguists, this paper aims to explore the Lithuanian conception of wisdom and where it stands within the set of moral values. Firstly, the data from various dictionaries is examined. The second part analyses data from a survey and represents the contemporary worldview of a young person. The third part is an analysis of data from six discourses, revealing *wisdom* as a complex concept. In the end, the cognitive definition is formulated. It reflects the understanding, evaluation, and characterization of *wisdom* in Lithuanian's mind, together with its coherence to other values and virtues.

Keywords: Wisdom, Concept, Discourse, Ethnolinguistics, Philosophy.

Išmintis, kaip tyrinėjimų objektas, įprastai laikoma filosofų darbo sfera, tačiau šiuolaikiniai kognityvinės etnolingvistikos metodai suteikia galimybę per kalbą ir kultūrą atskleisti tautos suvokimą, mąstymo būdą, vertybių sistemą ir taip priartėti prie esminio klausimo: kas lietuviui yra išmintis?

Šio straipsnio uždavinys – pateikti koncepto (kaip jis suprantamas lenkų etnolingvistikos mokyklos) analizės rezultatus, o tikslas – remiantis Liublino etnolingvistų mokyklos sukurta metodologija atskleisti, kaip lietuvių tautos suvokiama ir konceptualizuojama *išmintis*, ir pateikti analizuojamo žodžio kognityvinę definiciją.

Teoriniai pagrindai

Pagrindine XX a. lingvistikos kryptimi laikoma struktūralistinė samprata, kad kalba yra ženklų sistema. Šį teiginį rėmė struktūralizmo pradininkas Ferdinandas de Saussure'as bei kiti šios krypties mokslininkai. Jie laikėsi minties, kad kalba yra uždara struktūra, kurioje kiekvienas elementas tiksliausiai apibrėžiamas pagal tai, kaip jis susijęs su kitais sistemos nariais (Gudavičius 2000: 6; Trask 1999: 294). Reikšmė turinti būti atribojama „ne tik nuo ekstralingvistinių faktorių, bet ir nuo mentalinių tikrovės reprezentacijų“ (Mikulskas 2009: 39–40). Tokiam požiūriui kritika buvo neišvengiama. XX a. antrojoje pusėje kaip priešprieša struktūralistiniam mąstymui atsirado kognityvistika. Naujosios kalbotyros šakos atstovai aiškino, kad kalbinė struktūra atspindi žmogaus gebėjimą suvokti, kategorizuoti ir konceptualizuoti pasaulį (Trask 1999: 37). Žodžio reikšmė neatsiejama nuo žmogaus sąmonės, kitaip tariant, ji yra „pažintinės, arba kognityvinės, veiklos rezultatas“ (Mikulskas 2009: 40). „Kalba yra lyg išorinė tautos dvasios išraiška; tautos kalba yra jos dvasia, o tautos dvasia yra jos kalba – sunku įsivaizduoti labiau sutampančius dalykus“ (Humboldt 1960: 68, cit. iš: Gudavičius 2000: 19).

Kognityvistikos idėjos labiausiai išplito XX a. antrojoje pusėje, kartu su Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkų George'o Lakoffo ir Marko Johnsono darbu *Metaforos, su kuriomis gyvename. Metaphors we live by*, 1980). Vienas pagrindinių kognityvistų, analizuojančių žmogaus psichikos ir kalbos ryšį, tyrimo objektų yra **konceptas**. Jis apibūdinamas kaip esminis pažintinis žinių vienetą, priklausantis žmogaus konceptualiajai sistemai ir kylantis iš patirties. Imama kalbėti apie pasaulio vaizdą kalboje (Evans 2007: 31).

Pasaulio vaizdas kalboje nuo senų laikų domino ne tik lingvistus, bet ir antropologus, filosofus. Stasio Šalkauskio teigimu, pasaulėvaizdis formuojamas remiantis fizine pasaulio išvaizda, kurią žmogus įgyja „išviršinėmis jauslėmis“, o vėliau „pasaulio vaizdas <...> objektyvuojamas ir apdirbamas su išvidinių jauslių <...> pagalba“ – taip vaizdas tampa pasaulėžiūra, besiformuojančia ir jauslėmis, ir protu. Šalkauskis tai palygina su *vaizdiniu* ir *sąvoka* – vaizdinys žmogui suteikia informacijos apie tai, kokios objekto ypatybės, patiriamos jauslėmis, taigi tai yra tarsi pasaulėvaizdis. Sąvoka yra „proto padaras ir

mums sako, kas yra daiktas arba kas sudaro jo esmę“ – anot filosofo, tokia yra ir pasaulėžiūra (Šalkauskis 1996: 265–266).

Kiek iš kitos pusės pasaulėžiūros sampratą aptaria Antanas Maceina – jo teigimu, žmogaus dvasiai vis labiau gilinantis į būties paslaptis, jos pasaulio suvokimas vis labiau skaidosi, o pati būtis yra suvokiama vis savotiškiau. Tai pasaulio pažinimas ir paties žmogaus dvasios savirefleksija (Maceina 1996: 270–271).

Pasaulio vaizdo kalboje samprata šiuolaikinėje kalbotyroje – tiksliau, etnolingvistikoje – įvardijama kiek konkrečiau – kaip kalboje įtvirtinta tikrovės interpretacija, išreiškiama per nuomonę apie pasaulį, žmones, daiktus ar įvykius. Kaip pabrėžiama Jerzy’io Bartmińskiego, tai nėra tiesioginis atspindys ar, vaizdingai kalbant, nuotrauka, greičiau individualus supratimas apie žmogų supančią aplinką. Apskritai pasaulio vaizdas kalboje – tai subjektyvios percepcijos ir tikrovės conceptualizacijos rezultatas, fiksuojamas pačių kalbėtojų sąmonėje, priklausantis nuo socialinės aplinkos bei kuriantis panašias idėjas, jausmus ir vertybes turinčią kalbinę bendruomenę (Bartmiński 2012: 23).

Pagrindinių etnolingvistikos darbų pradžia laikomi XX a. 8-ojo dešimtmečio Liublino mokslininkų tyrinėjimai. Nors visų pirma analizuotos tarmės, tautosaka, poetika, kitaip tariant, dialektologija ir folkloristika, vėliau imta domėtis ir standartine kalba bei jos stiliais (Rutkowska et al. 2017: 25). Bartmiński įvardija tam tikrus aspektus, veikiančius kartu ir tokiu būdu suformuojančius kognityvinę etnolingvistikos sistemą. Pirma, pasaulio vaizdas kalboje yra konstruojamas remiantis kalbėtojų vertybėmis ir jų teikiamomis reikšmėmis bei sudarytas iš stereotipinių elementų. Antra, kognityvinė definicija veikia kaip metodas stereotipams ir jų vidinei struktūrai aprašyti, o kuriamas kalbinis pasaulėvaizdis priklauso nuo kalbėtojo požiūrio taško bei perspektyvos. Trečia, pasaulio vaizdas kalboje diskurse funkcionuoja tam tikrais profiliais. Galų gale, lingvistinį pasaulėvaizdį pagal savo vertybes ir ketinimus formuoja pats kalbėtojas (Bartmiński 2012: 19–20).

Metodologija

Čia pateikiama IŠMINTIES koncepto analizė remiasi Liublino etnolingvistikos mokyklos tyrėjų išstobulinta metodologija, kuri šiandien plačiai taikoma ne tik Lenkijoje – ji pamažu nišą randa ir visos Europos mokslininkų darbuose. Analizės tikslas – apibrėžti kognityvinę definiciją. Pirmasis ir, anot Bartmińskiego, svarbiausias analizėje yra sisteminių duomenų (t. y. įvairių žodynų) tyrimas. Kalbant apie konkretesnius žodynus, reikia pastebėti, kad, pavyzdžiui, sinonimų ir antonimų žodynai išryškina semantinę žodžio dominantę, o jos pagrindu sudaromos tiriamojo žodžio reikšmės opozicijos ar pateikiamos jo semantinės paralelės prisideda prie papildomų, konotacinių tiriamojo žodžio savybių atskleidimo.

Antroji analizės dalis yra anketų tyrimas, atskleidžiantis, kaip šių dienų kalbinė visuomenė suvokia nagrinėjamąjį konceptą. Remiantis Liublino etnolingvistikos mokyklos nurodymais, respondentais yra

pasirenkami studentai – mažiausiai 100 po lygiai humanitarinių ir tikslųjų mokslų atstovų vyrų ir moterų. Respondentams, remiantis metodologija, paprastai užduodamas vienas klausimas: „Kas, tavo manymu, yra tikrojo X esmė?“ Iš anketose pateiktų atsakymų gauti duomenys apdorojami rankiniu būdu, jie grupuojami ir taip išskiriami stipriausi ir silpniausi deskriptoriai. Stipriausieji sudaro sąvokos branduolį, silpniausieji – periferiją.

Trečią tyrimo etapą sudaro duomenų, surinktų iš įvairių šiuolaikinių tekstų, analizė. Tyrėjo sudarytas asmeninis pasakymų „tekstynas“, kurio imtis pagal metodologiją turi būti ne mažesnė kaip 300 žodžio pavartojimo atvejų, yra skirstomas pasirinktinai į diskursus, aspektus, bazinius suvokimus. Tyrime tiek pavartojimo atvejų, tiek išskiriamų diskursų kiekis ar pobūdis varijuoja priklausomai nuo tiriamos sąvokos – tam tikrų reiškinių suvokimas geriau išryškėja vienuose diskursuose, kitų – kituose. Paprastai analizei iš tekstyno atsirenkami nesikartojantys pavyzdžiai, nes tyrėjo tikslas – aprėpti sąvokos branduolį ir periferiją, o ne suklasifikuoti surinktus pavyzdžius.

Galiausiai – kognityvinė definicija. Jos tikslas – „išsiaiškinti, kaip kalbantieji supranta daiktą, kaip visuomeniškai įtvirtintos kalba ir kalbos vartojimu suvokiamos žinios apie pasaulį, kaip kategorizuojami jo reiškiniai, šių požymiai ir vertinimai“, taip pat atskleisti, kas tam tikroje kalbinėje situacijoje sužadina žmogui vienokius ar kitokius sąmonės vaizdinius (Bartmiński 2012: 67; Rutkovska et al. 2017: 30)¹.

IŠMINTIES koncepto analizė

Į žodžio reikšmę kognityvistai žvelgia kaip į tam tikrą pažintinės veiklos rezultatą, todėl kiekvieno žmogaus pasaulio samprata yra individuali ir priklauso nuo paties kalbėtojo perspektyvos, jausmų, patirties ar žinių. Iš kitos pusės, žodyninės reikšmės atspindi stabilų, objektyvų požiūrį į reikšmes, kuris, bent jau teoriškai, kiekvieno kalbos vartotojo turėtų būti toks pats. Suprantama, kad visiems kalbėtojams vienodai apibrėžti, pavyzdžiui, žodį *išmintis*, nėra įmanoma – tai, kaip minėta, priklauso nuo subjektyvių veiksnių. Toliau pateikiama IŠMINTIES koncepto analizė suteikia galimybę plačiau pažvelgti į tiriamąjį konceptą – atkreipti dėmesį, bet neapsiriboti žodynais, suteikti svarbą skirtingam ir kartu panašiam šiuolaikinio lietuvių pasaulėvaizdžiui, išnagrinėti išminties kaip vertybės svarbą ir įvairius žodžio reikšmės atspalvius viešajame diskurse, taip atskleidžiant, kas lietuviui yra išmintis.

Sisteminių duomenų tyrimas

Žodynų definicijos

Dabartiniuose lietuvių kalbos leksikografijos šaltiniuose, t. y. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (DLKŽ) ir Lietuvių kalbos žodyne (LKŽ), pateikiamos tokios leksemos *išmintis* reikšmės:

DLKŽ: ‘turėjimas patirties, supratimo ar mokslo ir sugebėjimas taikyti juos praktikoje, išmanymas, protingumas’.

LKŽ: žr. Išmintinis: ‘išminčius, filosofas’; ‘išmanymas, protingumas, gudrybė’; ‘filosofija’.

Taigi žodynuose išmintis – viena iš žmogaus įgyjamų savybių. DLKŽ teikiama žodžio reikšmė glaustai, bet aiškiai apibrėžia tiriamąjį konceptą, tačiau matyti, kad LKŽ reikšmių aiškinimuose² iš esmės pasitelkiami tik sinonimai. Net dvi LKŽ reikšmės siejamos su filosofija – tai nestebina, turint galvoje, kad pastaroji leksema reiškia „išminties meilė“ (gr. k. *phileo* ‘myliu’, *sophia* ‘išmintis’). Neatskiriama išminties ryšį su žmogumi žymi ir LKŽ pateikiami pavyzdžiai – išminčiais įvardijami mąstytojai ar kiti žmonės, kuriama priešprieša tarp žvėries ir žmogaus, kai išmintis kaip ypatybė gali būti priskiriama tik pastarajam. Reikia paminėti, kad toliau nagrinėjamuose pavyzdžiuose ji įvardijama ir kaip Dievui būdinga dorybė.

DLKŽ pateikiama reikšmė palyginti aiškiai apibrėžia išminčiai svarbias charakteristikas – tai ir patirtis, supratimas, mokslas, protas, ir žmogaus gebėjimas tai pritaikyti gyvenime. Atskleidžiama priešprieša tarp materialijų vertybių ir tikrųjų, dvasinių, dorybių, kurios žmogui būdingos nepaisant jo turto, socialinio statuso.

Žodžiai *išmintingas* ir *išminčius* ir LKŽ, ir DLKŽ apibrėžiami palyginti panašiai. Abiejuose žodynuose nurodoma, kad *išmintingas* – tai ‘turintis (kuris turi) daug išminties, protingas’. DLKŽ žodis *protas* apibrėžiamas kaip ‘sąmoningo, išmintingo veikimo pagrindas’, *išmintingas* – ‘turintis daug išminties, protingas’ (DLKŽ). *Išminčius* LKŽ apibūdinamas kaip ‘išmintingas žmogus’, DLKŽ dar pridedama reikšmė ‘mąstytojas’, kitaip tariant, išmintis siejama su filosofiniu diskursu – pavyzdyje teikiamas toks junginys kaip *senovės išminčiai*.

DLKŽ pasitelkiant leksemą *išmintis* dažnai aiškinamos ir kitų žodžių reikšmės ar pateikiami jų iliustraciniai pavyzdžiai, taip pat galintys padėti atskleisti išminties suvokimą ir apibrėžti svarbiausius jos požymius. Kaip jau minėta, išmintis čia vėlgi gali būti siejama su žmogumi, tačiau šįsyk matyti, kad ji gali išryškėti ir per tam tikras kūno dalis. Leksemai *gudrus* (DLKŽ: ‘sumanus, apsukrus, išmintingas’) pateikiamas ir su gyvūnu siejamas atvejis *gudrus kaip lapė*, tačiau negalima drąsiai teigti, kad gudrumas ir išmintis yra lygiaverčiai reiškiniai. Ir išmintis, ir gudrumas žymi protingų, apgalvotų sprendimų priėmimą reikiamoje situacijoje. Vis dėlto galima daryti prielaidą, kad gudrumas šiuo atveju dažniau turi neigiamą konotaciją, nes pastarieji sprendimai atneša naudą tik pačiam gudriam žmogui, o aplinkiniai dažniau lieka apgauti. Priešingai, išmintis vertinama teigiamai – ji teikia gerovę ir išmintingam žmogui, ir kitiems.

Kaip atskirą, dažnai pasikartojantį ir svarbų aspektą reikia išskirti ir leksemos *išmintis*, ir kitų žodžių reikšmės aiškinimuose ar iliustraciniuose pavyzdžiuose matomą amžiaus kriterijų. Išmintingu dažniausiai laikomas senas žmogus – *senauti* – ‘šnekėti kaip senam,

rodyti savo išmintį: *Vaikams netinka senauti* (DLKŽ). Per daug amžių sukaupia išmintis yra saugoma raštuose, iš kurių taip pat yra ir mokomasi, siekiant tos išminties įgyti. Vis dėlto daug daugiau tokių atvejų išryškės tolesniuose koncepto tyrimo etapuose.

Sinonimai ir antonimai

Sinonimų žodyne kaip pagrindinis *išminties* sinonimas nurodomas *protas*. Visų pirma, *išmintis* kaip *proto* sinonimas čia aiškinama pabrėžiant bėgant metams įgyjamą patirtį – *išmintis* ‘gyvenimo patyrimu pagrįstas sugebėjimas mąstyti’. Tai, kad *protas* yra tik vienas iš *išminties* kriterijų, rodo ir vediniai. Žodžio *išmintingas* sinonimui *protingas* pakeisti siūlomi keli atvejai, taip pat atspindintys vienus pagrindinių *išminties* požymių – tai priešinimas žmogaus turimam turtui, gebėjimas mąstyti bei priimti sprendimus pačiam ir mokytis, dalytis savo žiniomis su kitais.

Antonimų žodyne išmintis apibrėžiama kaip ‘didelių protinių sugebėjimų turėjimas’, o šiai leksemai pateikiami penki antonimai – *beprotybė, kvailybė, kvailystė, kvailumas, neišmanymas*. Būdvardžiui *išmintingas* priešinami žodžiai *beprotis, kvailas, paikas, neišmanėlis. išminčiui* – *beprotis, kvailys, neišmanėlis*. Akivaizdžiai matyti, kad vediniams pateikiami palyginti panašūs sinonimai – jie atskleidžia ir iš esmės tokias pačias semas.

Anketų duomenų tyrimas

Siekiant išsiaiškinti, kaip *išmintį* suvokia jaunimas, atliktos įvairių Lietuvos universitetų bakalauro programos studentų apklausos. Anketoje buvo pateikiami trys teiginiai-klausimai, tikslinantys metodologijos siūlomą klausimą „Kas yra tikroji išmintis?“ Visų pirma, respondentų buvo prašoma pateikti savo nuomonę apie *išmintį* plačiąja prasme – „Parašykite, kas Jums iškyla galvoje, kai išgirstate žodį *išmintis*.“ Sisteminių duomenų analizė parodė, kad *išmintis* dažniausiai yra laikoma būtent žmogaus ypatybe, todėl antrasis klausimas buvo formuluojamas siekiant sulaukti konkretesnių pasakymų minėtuju atveju – „Koks, Jūsų manymu, yra išmintingas žmogus?“ Kadangi sisteminių duomenų analizėje buvo nagrinėjama sinonimija, antonimija, frazeologija ir kt., nutarta apie pastarąsias sferas klausti ir jaunimo. Paskutinis klausimas buvo skirtas kitiems, anksčiau dar galbūt nepaminėtiems, reiškiniams: „Apibūdinkite pačią *išmintį* (galite pasitelkti, pvz., būvardžius, panašios ar priešingos reikšmės žodžius, kylančias asociacijas ir pan.).“

Į klausimus iš viso atsakė 100 humanitarinių ir tikslųjų mokslų bakalauro studentų. Humanitarinių mokslų atstovai sudaro 53 % atsakiusiųjų (29 moterys, 24 vyrai), tikslųjų – 47 % (26 moterys, 21 vyras). Iš pateiktų atsakymų išskirti deskriptoriai toliau aptariami mažėjančia pagal svarbumą tvarka.

Apklausų analizė parodė, kad pagrindinis ir išryškėjęs kaip svarbiausias *išminties* deskriptorius yra **patirtis** – sukaupta *per ilgą laiką* ar *per visą gyvenimą*, pamokanti ir praverčianti ateityje, pakeičianti požiūrį ar leidžianti geriau vertinti situacijas. Patirtis, kuri

suteikia žmogui išminties, nėra lengvai įgyjama – išmintingas žmogus yra *patyręs gyvenimo kartumo ir nepasidavęs net sunkiausią akimirką*, toks žmogus – tai *asmenybė, patirianti tam tikrus išgyvenimus, kurie yra gražūs bei sunkūs*.

Jaunimas išmintį taip pat sieja su **vyresniu amžiumi**: tai ir įvairūs šaknies *sen-* vediniai, ir neretai pasitaikę teiginiai, kad išmintis *kaupiama visą gyvenimą, bėgant laikui* ir kt. Konkretus amžius varijuoja – su išmintimi siejami ir galbūt prieš daugelį amžių gyvenę (*protėviai*), ir šiuo metu dar darbingo amžiaus asmenys (*vidutinio amžiaus vyras (apie 40 metų)*). Įdomu, kad patirtis nėra kvestionuojama, tačiau galima matyti, kad dėl išminties ir amžiaus sąsajos retsykliais sudvejojama: jaunesniam žmogui išmintis nėra būdinga ypatybė (*jaunas žmogus neturi daug išminties*), tačiau dėl tam tikrų neišskirtų savybių jis gali būti laikomas išmintingu (*jaunesnis žmogus, kuris spinduliuoja dėl mažos patirties jo amžiui paprastai nebūdingą išmintį*).

Kitas deskriptorius apibrėžia **protą** ir **racionalų mąstymą**. Kaip matyti, išmintingas žmogus yra *protingas, intelektualus*, ne syki minimas ir *šviesus, blaivus protas*. Respondentų pateikiamuose atsakymuose matyti, kad išminčiai apibūdinti neretai priskiriama ir *racionalumo* sąvoka – tai ir *gebėjimas racionaliai mąstyti*, ir *racionalaus proto* žmogus. Svarstant, ar racionalumas gali būti siejamas su protu, ar tai vis dėlto labiau derėtų, pavyzdžiui, *elgesio* deskriptoriaus sričiai, nutarta pasikliauti *Tarptautinių žodžių žodynu*. Čia teigiama: *racionalus* – tai „protingas, pagrįstas, apgalvotas, tikslingas“. Akivaizdu, kad su racionalumu susiję pasakymai tikti ir kitiems deskriptoriams; vis dėlto racionalumas visų pirma siejamas su protu, o ne su elgesiu.

Tyrimas atskleidžia, kad natūraliai įgyjamų savybių, pavyzdžiui, patirties ar amžiaus, *išminčiai* apibūdinti nepakanka. Nemažai atvejų žymi **žinių svarbą**: anot respondentų, išmintingas žmogus – tai *daug ar atsakymus į visus gyvenimo klausimus žinantis* asmuo, kurio žinios yra *išskirtinės*, plataus pobūdžio (*socialinės, mokslinės, kultūrinės*), galinčios padėti *spręsti problemas* ir *naudingos ne tik individui, bet ir visai žmonijai*. Panašių atvejų matyti ir platesnėje – išsilavinimo – sferoje: čia išminčiai būdingais kriterijais įvardijami *mokslo*, įvairios mokslo institucijos ar jose dirbantys žmonės. Kaip ir žinios, išmintingo žmogaus išsilavinimas *visapusiškas*, labiau siejamas su *bendru išprusimu* ir įvairių dalykų, o ne konkrečios srities išmanymu.

Nors aiškiai matyti, kad žinios ir išsilavinimas užima vienas aukščiausių pozicijų, buvo rasta keletas atsakymų, liudijančių priešingą nuostatą. Kaip teigiama vieno respondento, *kai kurias žinias galime perimti iš kitų žmonių, kitas įgyjame tik per save, per praktiką, tačiau išmintis nėra visai tapati žinioms*. Kito respondento atsakyme galima pastebėti, kad išmintingam žmogui išsilavinimas ir loginis mąstymas nėra būtini – *ir kvailas žmogus (tas, kuris neturi akademinų žinių ir mąsto nelogiškai) gali būti labai išmintingas*. Išmintis ir žinios priešinami ir dar kitokiu aspektu: teigiama, kad išmintis *negali būti perduodama, perduodamos žinios*.

Kaip vieną pagrindinių deskriptorių *išminčiai* apibūdinti reikia paminėti ir **žmogaus gebėjimą tinkamai priimti sprendimus: nepasikliaunant kitų žmonių nuomone, žmogui gebant atpažinti situacijas, kuriose jau buvo, ir pritaikyti savo žinias ir patirtį tam, kad su jomis kuo geriau susitvarkytų.** Palyginti dažnai išryškėja ir tai, kad išmintingas žmogus sprendimus priima apgalvotai, įvertinęs visus teigiamus ir neigiamus aspektus. Jis nepriima svarbių sprendimų impulsyviai, čia taip pat pabrėžiamas jo intuityvumas, kitaip tariant, jis dar prieš darydamas kažką jau supranta, kaip situacija pasisuks A arba B atveju, ar apsukrumas (*žinojimas – gebėjimas išsikaupti iš bėdos, išmintis – į ją nepapulti*). Sprendimų priėmimas ypač susijęs ir su konkretesnėmis paties žmogaus savybėmis ar jo elgesiu. Kaip matyti, būti išmintingam – tai *nebūti tokiam kaip visi ir nesielgti taip kaip visi*, tai *gebėjimas būti savimi, laikytis savų principų, tačiau jų neprimetimas kitiems, mokėjimas būti lanksčiam*, elgtis teisingai ir adekvačiai bei išlaikyti šaltą protą net ir sudėtingose situacijose.

Išmintingu žmogumi yra laikomas tas, kuris elgiasi kilniai, pagarbiai, atlaidžiai; jis *ramus ir tylus*, santūrus ir *daugiau tyli* ar *klauso, negu kalba*. Išmintis siejama ir su plačiu akiračiu, mokymusi iš klaidų, vidine branda, kuri nėra priklausoma nuo žmogaus amžiaus, su supratingumu, domėjimusi įvairiomis sritimis, sumanumu ir gebėjimu įžvelgti savo trūkumus.

Apklausų duomenų analizė atskleidžia ir tai, kad išmintis siejama su įvairiomis kitomis sferomis – čia dominuoja filosofija, knygos, religinis diskursas ir pan. Kaip jau buvo matyti nagrinėjant išminties ir amžiaus sąsają, išmintis siejama ir su fizinėmis savybėmis: tai būtent amžių nurodantys ar senų išminčių portretus primenantys *žilagalvis senukas, žilas senolis su ilga barzda, ilga, žila barzda* ir pan. 23 pasakymai rodo, kad išmintį studentai laiko svarbia vertybe: *tai kažkas, ko visi trokštame*, aukštiname, giriame; išmintis daro žmogų laimingą, o *išmintingą žmogų reikia gerbti*, nes jis – *pavyzdys mums visiems, autoritetas*. Pabrėžiama ir tai, kad išmintis yra *kažkas labai vertingo*, jos vertė neišmatuojama pinigais; pastebima, kad išminčiai nesvarbus žmogaus socialinis gyvenimas ar materialūs turtai – *net ir vargšas, žemo socialinio sluoksnio žmogus gali turėti išmintį*.

Kadangi anketose respondentų buvo prašoma pateikti ir įvairių sinonimų, antonimų, pavieniai atsakymai leidžia pamatyti, kad išminčiai priskiriama teigiama konotacija – ji siejama su *grožiu, įdomumu, didingumu, prasmingumu, dvasiškumu* ir pan. Nors respondentai neretai mini, kad išmintingas žmogus padeda, dalija vertingus patarimus kitiems, išmintis gali padėti ir pačiam žmogui: ji *svarbi, gelbėjanti sunkiose gyvenimo situacijose*, viename atsakyme netgi matyti, kad ji reikšminga net žmogaus dvasiniam ir socialiniam ugdymui: *apibrėžimas susijęs su mano aplinka, kuri mane kūrė kaip žmogų*. Vienas respondentas įžvelgia ryšį tarp išminties ir įvairios socialinės, kultūrinės ar kt. veiklos ar įpročių, laikomų pavyzdiniais šiuolaikiniame pasaulyje: tai *filmai, teatras, sportas, miegas, sveikas maistas*. Tai, kad *išminties* suvokimo interpretaciją gali būti išties nemažai, įrodo ir pastebėjimas *išmintingas poelgis kiekvieno žmogaus suprantamas vis kitaip*.

Antonimais studentai įvardijo *kvailumą, nenuovoką, nepagarbą, neišauklėjimą, vėjavaikiškumą*.

Šiuolaikinių diskursų duomenų tyrimas

Filosofinis diskursas

Tiriant *išminties* konceptą ir norint suformuluoti jos kognityvinę definiciją, filosofinis diskursas ypač aktualus. Siekiant atskleisti lietuvių tautos pasaulėvaizdį, šio tyrimo filosofinio diskurso analizei pasirinkta remtis medžiaga iš įvairių mokslo žurnalų ir interneto portalų, kuriuose publikuojami garsių filosofų straipsniai ar interviu; dėl gausios medžiagos (šio diskurso analizei sudarytas 160 šio žodžio pavartojimo atvejų tekstynas) atskirai nagrinėjami fragmentai iš Vydūno filosofinių veikalų.

Vienas pagrindinių su *išmintimi* siejamų aspektų, matomų iš filosofinio diskurso analizei atrinktų duomenų, yra Antika. Iš pirmo žvilgsnio matyti, kad daugelyje mokslinių publikacijų minimi Septyni išminčiai: aptariamose jų mintys, visuomenei skleista pasaulėžiūra apie pačią išmintį, mąstytojų siejamą su dorove, laime (Sokratas), laikomą viena iš keturių didžiųjų žmogaus dvasios dorinių savybių, vertybių (Platonas). Nors siekiant išaiškinti lietuvių tautos IŠMINTIES koncepto sampratą, Antikos mąstytojų mintys neaktualios ir tyrime neanalizuojamos, reikia pasakyti, kad straipsniuose neretai minimi ir Antikos išminčių raštai, laikomi jų minčių, taigi išminties, šaltiniu. Be abejo, filosofiniame diskurse aktualizuojama ir *filosofijos* sąvoka – tai, visų pirma, jau žodžio etimologijoje žymima išmintis kaip tikroji vertybė. Antra, filosofija, taigi ir išmintis, suvokiama kaip kylanti iš paties žmogaus gyvenimo, jo patirties, o ne teorinių žinių.

Filosofinėse publikacijose neretai kalbama ir apie tai, kas yra išmintingas žmogus. Jis nuolat stengiasi judėti kažko aukščiau link, ignoruoja žemiškus dalykus ir siekia to, kas didingiau, dieviškumo. Išmintis filosofiniame diskurse taip pat siejama su autoritetu, patikimumu, vidine stiprybe, gebėjimu vadovautis savo paties protu ir intuicija.

Teigiamą *išminties* konotaciją atspindi bei visuomenėje tokią nuomonę formuoja ir žinomi Lietuvos filosofai. Pavyzdžiui, pažymima, kad išmintis neturėtų būti siejama su šiuolaikinėmis technologijomis, atspindinčiomis dirbtinumą, netikrumą – jos semtis derėtų iš praeities, taigi tikro gyvenimo, tai taip pat yra dorybė, Alvydo Jokubaičio griežtai atskiriama nuo vertybės. Kalbėdamas apie tai, ko trūksta šiuolaikiniams mąstytojams, Leonidas Donskis išskiria du išminčiai svarbius kriterijus – matyti, kad pagrindinės *išminties* semos čia yra pagarba, ištikimybė, sąmoningumas ir empatija. Juozas Girnius pabrėžia formalaus išsilavinimo priešpriešą išminčiai, anot jo, tai nėra enciklopedinis žinojimas. Girniaus teigimu, išmintingumas – tai gilinimasis į būties prasmę, į patį save.

Analizuojant filosofinį diskursą ir jo ryšį su *išmintimi*, ypač svarbu paminėti Vydūną. Viena iš jo ryškiai išsiskiriančių *išminties* charakteristikų yra jos teikiama palaima žmogui. Išmintis leidžia

pasiekti laimę, dvasinę ramybę. Tekstuose matyti ir anksčiau tyrime dar neužfiksuota metaforizacija – tai išminties lyginimas su saule, jos šviesa, švytėjimu, o tai, natūralu, gali būti siejama su gėriu, žmogui teikiama nauda. Dėl saulės atsirandantis gausus derlius – tarsi žmogui išminties teikiamos gyvenimo pamokos, gebėjimas priimti teisingus sprendimus. Išmintis Vydūno lyginama ne tik su saule, bet ir su ugnimi – taip pat viena svarbiausių vertybių lietuviui, teikiančia šilumos, maisto, taigi padedančia išgyventi. Šiame fragmente reikia pastebėti ir tai, kad, filosofo supratimu, išmintis nėra nei mokslo žinios, nei gyvenimiška patirtis – tai reiškiniai, leidžiantys žmogui ugdyti išmintį, bet ne pati išmintis. Panaši pasaulėvoka atskleidžiama ir kituose jo pasakymuose – čia tiriamoji sąvoka taip pat priešinama protui, mokslui. Negalima teigti, kad Vydūno manoma, esą, išmintis ir protas ar išsilavinimas nėra susiję. Priešingai – kaip mokslas *išminties ugnį kūrena*, taip gilesnė išmintis žymi ir šviesesnį žmogaus protą. Plačiai Vydūnas kalba ir apie žmogaus kūno ypatybes – sveikatą, geidulius; pasak jo, tai žemesni ir iš esmės nesvarbūs reiškiniai, palyginti su išmintimi ir protu. Čia kritikuojami ir nesirūpinantieji savo fiziniu būviu, pasiduodantieji aistroms. Kalbėdamas apie moralines visuomenės ydas, Vydūnas kaip pagrindinę blogybę, naikinančią išmintį, išskiria melą. Vis dėlto žmogus gali rasti kelią į išmintį ir ją puoselėti, taikyti: per sąžinę, teisingą vertybių, tarp kurių ir pati išmintis, sampratą, per dorą. Nors ypatingas dėmesys Vydūno darbuose skiriamas žmogaus kūnui, sveikatai, gyvenime išmintingas žmogus, pasak filosofo, turi laikytis moralinių vertybių, ugdyti savo sielą ir suvokti, kad tai yra *paskutinyasis mano gyvenimo pagrindas ir mano dvasios šviesa*. Išmintis – tai ne tik vertybė, kurios žmogus siekia dėl savo gerovės; pasak Vydūno, tai ir sąlyga tautai išlikti, kurią būtina skiepyti vaikams.

Politinis diskursas

Viešojoje erdvėje nemažai tokių junginių kaip *politinė išmintis*. Tai leidžia daryti prielaidą, kad politikos diskursas tiriamajam conceptui taip pat aktualus – apie politinę išmintį ir kitus su politikos sritimi susijusius reiškinius daug kalba ne tik žymūs Lietuvos valdžios atstovai, bet ir filosofai, pavyzdžiui, Leonidas Donskis, Mantas Adomėnas, Vytautas Radžvilas ir kiti.

Kadangi socialinio statuso aspektu valdžia visuomenėje užima vienas aukščiausių pozicijų, natūralu, kad žmonės į politikus žvelgia ar turėtų žvelgti kaip į autoritetus. Politikos diskurso duomenys rodo, kad ir patys politikai, ir filosofai dažnai pabrėžia išminties ir politikų kaip pavyzdžio, kurį derėtų sekti, ryšį. Išmintis, kaupiama nuo senovės, ir išmintingi politiniai sprendimai nedidelei valstybei leidžia užsitikrinti gerą vardą ir pagarbą tarp didžiųjų šalių. Išmintingomis laikomos įvairios Lietuvos ir pasaulio politikos institucijos, teigiama, kad politinių lyderių išmintimi derėtų ir yra verta sekti, ja vadovautis.

Politiniam diskurse, ko gero, neįmanoma išvengti prieštarų nuomonių. Nors valdžios institucijos ir laikomos autoritetais, kitaip tariant, išminties šaltiniais, viešojoje erdvėje randama ir kitokių

minčių. Donskis, kalbėdamas apie šiuolaikinę politiką, mini, kad politikams vis dėlto trūksta išminties, o kaip to priežastį ir išmintį charakterizuojantį reiškinį įvardija apsiskaitymą, pasaulio literatūrą. Ironiškai apie išmintį kalba kiti filosofai, pavyzdžiui, *išminties perlu* čia pavadinami akivaizdžiai priešingi autoriaus nuomonei premjero žodžiai. Išmintis apibūdinama kaip neaktuali šių laikų dorybė, todėl su aiškia ironija kalbama apie tai, kad pretenduojant į aukštas valdžios pozicijas ji rinkėjų nuostatų nepaveiks.

Religinis diskursas

Išmintis ir religija – neatsiejami ir vienas kitą papildantys reiškiniai, Vydūno aprašomi kaip *jis [tikėjimas] su išmintimi yra dvynučiu*. Tikintis žmogus suvokia, kad egzistuoja *kažkas aukščiau* už jį – galingesnis, teisingesnis, daugiau išmanantis. Atsižvelgiant į tokią sampratą, tikinčiųjų bendruomenėje Dievas – nesvarbu, kokiai religijai būtų priklausoma – suvokiamas kaip dalijantis žmonėms išmintį, tai, pavyzdžiui, matyti ir budizmo filosofijoje, kur Buda laikomas turinčiu didžiausią pasaulio išmintį. Lietuviams aktualesniame Šventajame Rašte skiriamos septynios Išminties knygos, kuriose dėstomi pamokymai, teikiantys dvasinę naudą tiek krikščionims, tiek kitų religijų žmonėms. Nenuostabu, kad pamokslai ir kitas tikėjimo žodis visuomenei ir pasaulio sampratai daro ypač didelę įtaką – į tikėjimo institucijas dažnai yra žvelgiama kaip į autoritetą³.

Religiniam diskurse nemažai kalbama ne tik apie Dievą, bet ir apie paties žmogaus ryšį su išmintimi. Vis dėlto matyti, kad tikinčiųjų suvokiama, jog išmintį žmogui suteikia tik pats Dievas, kai juo sekama, iš jo mokomasi. Žmogiška išmintis nėra begalinė – reikia pastebėti, kad tai ryškus skirtumas tarp kitų diskursų ar anketų duomenų analizės, kur nurodoma, kad žmogaus išmintis yra neribota ir gali vis plėstis per patirtį, gyvenimą ir pan. Religiniam diskurse tokią sampratą keičia suvokimas, kad tik Dievo išmintis yra neribota, turinti daugiau galios ir įtakos žmogui. Iš kitos pusės, teigiama, kad išmintis sklinda ne tik iš Dievo, bet tai ir žmonių pareiga ja dalytis vieniems su kitais. Manoma, kad tikinčiųjų bendruomenė – tai tarsi išmintingųjų bendruomenė, kurios lyderiai savo patirtį turi skleisti ir kitiems.

Tautosakos diskursas

Dažnai pabrėžiama, jog tautosaka yra ir išminties šaltinis, ir priemonė vaikams mokytis, o savo išminties perdavimas iš kartos į kartą apskritai laikomas būtinybe šeimoje. Svarbią vietą konceptų analizėje užima paremijos; kadangi pateikiamos kaip bendros visai tautai, jos atskleidžia bendruomenės pasaulėžiūrą, moralines vertybes, elgesio normas, gali žymėti simbolius ar rodyti metaforizaciją. Paremijos atspindi senąją kultūrą, kurios pasakymai šiandien yra sustabarėję ir daugelį metų nekeičiami, todėl jos leidžia palyginti naująjį ir senąjį visuomenės pasaulėvaizdį (Rutkovska et al. 2017: 34). Lietuvių paremijose išmintis dažniausiai suvokiama kaip

simbolizuojanti nedaugžodžiavimą, santūrumą, kuklumą. Išmintingas žmogus pasižymi apsiskaitymu, taigi išminties semiamasi iš knygų, jos įgyti galima ir dalijantis patirtimi, mokantis iš kitų. Paremijose taip pat pažymima išminties ir materialinių vertybių skirtis – jos nenusipirksi, turtai jos taip pat neatneš. Tradiciniame lietuvių pasaulėvaizdyje išmintis vis dėlto yra žmogaus siekiamybė, vertybė, teikianti džiaugsmą.

Publicistinis diskursas

Publicistikoje visų pirma galima pastebėti, kad pagrindiniai *išminties* atspalviai iš esmės yra panašūs į anketų analizėje matomus rezultatus. Čia dažniausiai vartojami tokie pasakymai kaip *senolių* ar *protėvių išmintis*, įvardijami žmonės, laikomi išmintingais, arba išmintis minima apskritai kalbant apie senatvę. Neretai matyti, kad straipsniuose, aptariant tam tikrus reiškinius ar dalijant patarimus skaitytojams, senolių išmintimi yra remiamasi lygiai taip pat, kaip paisoma mokslinių faktų. Žiniasklaidoje, ypač populiariausiuose naujienų portaluose, itin dažnai remiamasi su filosofiniu diskursu susijusia *išmintimi*. Čia galima pastebėti, kad daugiausia ji minima straipsniuose, susijusiuose su sveikata – Rytų išminties patarimai suvokiami kaip patikimi ir padėsiantys išsaugoti tiek dvasinę, tiek fizinę žmogaus sveikatą. Matyti, kad vėlgi remiamasi ne tik Rytų filosofija ar jos šakomis, bet ir Antikos išminčiais, herojais; jų pasakymai universalūs – minimi ir pritaikomi įvairaus tipo straipsniuose.

Vienas iš pagrindinių aspektų, kuo publicistinio diskurso duomenys skiriasi nuo šiuolaikinio jaunimo atsakymų, yra skirtinga išminties ir tautosakos sąsajos samprata. Anketų analizėje matyti, kad tokie junginiai kaip *liaudies išmintis* ir pan. yra minimi vos tris kartus, žiniasklaidos priemonėse tokių atvejų randama gana daug.

Ne tik religiniame, bet ir publicistiniame diskurse ne kartą minima, kad išminties moko Biblija, Šventasis Raštas; išmintingais laikomi Dievas, šventieji, dvasininkai – ir aukščiausiojo Bažnyčios luomo, ir žemesnių.

Verta paminėti ir tai, kad žiniasklaidos priemonės atskleidžia keletą skirtingų šaltinių, kurie, kaip manoma, perduoda išmintį. Visų pirma, išminties moko artima žmogaus aplinka: jo šeima, mokytojai. Knygos taip pat laikomos tarsi išminties ištakomis, jose ji saugoma. Čia reikia pastebėti, kad knygų išmintis žmogui gali turėti ir neigiamą konotaciją, būti menkinama – tada, kai ji tarsi negyva, neskatinama, kai nesiekama jos plėsti, o remiamasi tik ankstesnėmis patirtimis, istorija. Vis dėlto toks atvejis – vienintelis; dažniausiai, kaip jau minėta, per patirtį ir iš senovės ateinanti išmintis vertinama itin palankiai.

Paminėtina tai, kad nors ir sisteminių duomenų analizė, ir ypač anketų tyrimo rezultatai rodo, kad patirtis yra viena iš ar apskritai pati prototipiškiausia *išminties* koncepto ypatybė, žiniasklaidos duomenys to neatskleidžia. Čia randama vos keletas atvejų, kuriuos galima vertinti kaip liudijančius išminties ir patirties ryšį.

Publicistikoje, ypač siekiant vaizdingesnių, įtikinamesnių, skaitytojui patrauklesnių antraščių ar būsimą siužeto pristatymų, dažnai vartojamos metaforos. Nagrinėjame koncepte jos atskleidžia išmintį kaip turtą, didelę, kone prestižinę vertę turintį objektą. Čia jos siejamos su deimantais ar perlais – prabangos prekėmis; išminties „kaina“ nustatoma ir pagal jos teikiamą vertę šiais laikais, ir pagal paties autoriaus kaip išmintingo žmogaus įvaizdį. Žinoma, ji nesiejama vien su materialiosiomis vertybėmis – publicistiniame diskurse taip pat kuriamas jau anksčiau pastebėtas jos kaip žmogaus gyvenimo tikslo, dvasinio išpildymo, siekiamybės įvaizdis. Kaip išryškėjo iš studentų apklausų, išmintis siejama su pelėda ar baltu angelu. Tokių atvejų publicistikos diskurse nerasta, tačiau yra minima, kad išminties simbolis – tai žvakė.

Išvados

Galima teigti, kad išmintis lietuvių tautoje yra dvilypė.

Visų pirma, išmintis yra laikoma visuomenine vertybe, žyminčia žmogų ir jo vietą bendruomenėje. Išmintis nepaiso socialinio statuso, materialijų žmogaus turtų, tačiau yra svarbi aplinkiniams – visuomenėje išmintingas žmogus yra laikomas autoritetu, pavyzdžiu, kuriuo seka, pasitiki tauta ir kurio patarimų klauso. Jis išsilavinęs ir turintis žinių įvairiose srityse. Svarbu paminėti, kad šios žinios – tai ne tik „enciklopedinis žinojimas“, bet su amžiumi, per gyvenimišką patirtį sukauptas bagažas. Išmintingas žmogus savo žinias pritaiko praktikoje ir geba priimti tinkamus sprendimus, kurie, tikėtina, atneša naudą ir kitiems. Išminties turėjimas užtikrina ir kitų moralinių vertybių – patikimumo, pagarbos, ištikimybės, sąmoningumo, empatijos, kilnumo – laikymąsi ar nuolatinės pastangos eiti jų link.

Antra, išmintis suvokiama kaip asmeninė vertybė, apibrėžianti paties žmogaus savijautą, lūkesčius ir vidinį pasaulį. Išminties žmogus siekia nuolat – tai jo gyvenimo tikslas, suteiksiantis gėrį ne tik aplinkiniams, bet ir dvasinę pilnatvę pačiam žmogui. Ji leidžia pajusti vidinę harmoniją, ramybę, susitaikymą su pasauliu ir savimi, bet kartu ir laimę, džiaugsmą, gebėjimą įžvelgti teigiamus dalykus. Išmintingas žmogus nėra paviršutiniškas. Priešingai – jo siela brandi, jis intuityvus ir jaučia kur kas stipriau už kitus, todėl nuolat ne tik gilinasi į save, bet ir siekia to, kas didingiau, aukščiau, ignoruoja žemiškus dalykus.

Išryškėja ir svarbūs išminties šaltiniai – visų pirma, žmogui išmintis yra diegiama šeimos, ypač tėvų, ir pedagogų, nuo mažų dienų skatinančių jos siekti ir eiti teisingu keliu. Kaip parodė apklausos rezultatai, jaunas žmogus, galvodamas apie išmintį, prisimena savo artimuosius, kuriuos, galima manyti, laiko autoritetais.

Visose trijose koncepto dalyse išryškėjo ir ypač vertinama Dievo išmintis – jis ir jo sekėjai – šventieji, dvasininkai – laikomi išminties skleidėjais. Čia matyti ir įdomi priešprieša. Kaip teigiama studentų, žmogaus išmintis yra begalinė, neturinti ribų, tačiau religinėje bendruomenėje teigiama, kad žmogus jos pasiekti negali – išmintingas yra tik Dievas. Jis vėlgi suvokiamas kaip autoritetas, kuriuo reikia

pasitikėti, kuris lemia žmogaus gyvenimą, o jo žodžiais ir darbais verta sekti bei iš jų mokytis.

Studentai išskyrė keletą naujų išminties aspektų. Visų pirma, tai paties žmogaus savybės – išmintingas žmogus geba mokytis ir iš savo, ir iš kitų klaidų, jis viskuo domisi, yra smalsus.

IŠMINTIES koncepto analizė leidžia apibendrinti rezultatus ir suformuluoti tokią kognityvinę definiciją:

Išmintis – tai autoritetu ir gyvenimo tikslu laikoma žmogaus vertybė, įgyjama jam bręstant iraugant patirčiai, kai žmogus, nepaisant jo materialinio ar socialinio statuso, yra visapusiškai išsilavinęs ir savo žinias savarankiškai geba pritaikyti praktikoje, vertingai patarti kitiems, pats junta vidinę harmoniją, ramybę, laimę, puoselėja kitas esmines moralines vertybes, gilina savo būties esmę, vidinį pasaulį, vadovaujasi intuicija ir išminties nuolat semiasi iš šeimos, pedagogų, Dievo, knygų, filosofijos ar tautosakos.

References

- Bartmiński, J., 2012. *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Sheffield, Bristol: Equinox Publishing Ltd.
- DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas, vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006. Prieiga internete – Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, <http://lkiis.lki.lt/>.
- Ermanyte, I., 2003. *Antonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Evans, V., 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd. Prieiga per internetą: <https://www.textosenlinea.com.ar/libros/Evans%20-%20A%20Glossary%20of%20Cognitive%20Linguistics%20-%202007.pdf> [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 25 d.].
- Gudavičius, A., 2000. *Etnolingvistika*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko jėm.
- Lakoff, G., Johnson, M., 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Lyberis, A., 2002. *Sinonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga internete – Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, <http://lkiis.lki.lt/>.
- Maccina, A., 1996. Pasaulėžiūra kaip dvasios santykis su būtimi. In: *Lietuvos filosofinė mintis*. Vilnius: Aidai, 270–271.
- Mikulskas, R., 2009. Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos. In: *Kalba ir žmonės*, sud. A. Judžentis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 39–80.
- Platonas, 1968. *Dialogai*. Vilnius: Vaga.
- Rutkovska, K., Smetona, M., Smetonienė, I., 2017. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademine leidyba.
- Šalkauskis, S., 1996. Pasaulėžiūra ir pasaulėvaizdis. In: *Lietuvos filosofinė mintis*. Vilnius: Aidai, 265–266.
- Trask, R. L., 1999. *Key Concepts in Language and Linguistics*. London, New York: Routledge.
- Vaitkevičiūtė, V., 2001. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
- Vydūnas, *Raštai*, I–II t. Prieiga per internetą: <http://www.sarmatas.lt/wp-content/files/pdf/Vydunas-Rastai-II-tomas.pdf>, <http://biblioteka.gindia.lt/vyduno-rastai-1-tomas.html> [žiūrėta 2018 m. spalio 19 d.].

Notes

- 1 Išsamiai koncepto analizės metodologija pateikta knygoje *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje* (Rutkovska, K., Smetona, M., Smetonienė, I., 2017. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademine leidyba).
- 2 Dėl didelės straipsnio apimties pateikiama ne iliustraciniai pavyzdžiai, o jų interpretacija.
- 3 Kadangi Lietuvoje daugiausia skaičiuojama katalikybę išpažįstančių žmonių, tiriamieji religinio diskurso duomenys remiasi būtent šios tikėjimo šakos medžiaga iš įvairių interneto portalų, teologijos mokslo žurnalų, aukščiausiųjų Bažnyčios atstovų, pavyzdžiui, Audrio Juozo Bačkio ar Gintaro Grušo, pasisakymų, pamokslų. Religijos samprata nemažai nagrinėjama ir filosofų darbuose, todėl kai kurie Lietuvos mąstytojų tekstų fragmentai aptariami ir šioje straipsnio dalyje.